

ตอนที่ 2

การพื้นฟูวรรณกรรมสมัยอนบุรี

ความมุ่งหมาย

การศึกษาบทเรียนตอนที่ 2 มีความมุ่งหมายสำคัญดังนี้

1. เพื่อให้ทราบเหตุการณ์และสภาพบ้านเมืองสมัยชนบุรี ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อในทางวาระนกร
2. เพื่อให้ทราบแนวทางการส่งเสริมวาระนกรในเมืองหลวงและการสร้างสรรค์ วาระนกรของกษิิรทั่วไปสมัยชนบุรี
3. เพื่อศึกษาสถานภาพของการละครซึ่งมีส่วนเกื้อหนุนวาระนกร
4. เพื่อศึกษาผลงานวาระนกรของกษิิรทั่วไปสมัยชนบุรี
5. เพื่อทราบลักษณะเฉพาะของวาระนกรคือสมัยชนบุรี
6. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อิทธิพลของวาระนกรสมัยชนบุรีที่มีต่อวาระนกรสมัยต่อมา

วิธีศึกษา

นักศึกษาควรศึกษาบทเรียนและหนังสือที่แนะนำข้างท้ายอย่างใช้วิจารณญาณ คือ ศึกษาให้เกิดความเข้าใจเหตุผล เกิดความติดแต่ก็แยกไปจากแนวคิดที่ปรากฏในตำรา อ่านวรรณกรรมที่แนะนำให้อ่านโดย พิจารณาว่าวาระนกรเรื่องนั้นมีคุณค่าทางวรรณศิลป์อย่างไรหรือไม่มีคุณค่าทางสังคมอย่างไรและลักษณะการแต่งตลอดจนแนวคิดได้อิทธิพลจากทางใด

หนังสือประกอบที่แนะนำให้อ่าน คือ

- จดหมายเหตุความทรงจำ
- コレงเฉลิมพระเกียรติพระเจ้ากรุงชนบุรี (มีในภาคผนวกท้ายตำนานี้)
- กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ของพระยาราชสุภากลั่นและพระภิกษุอิน
- นิราศกวังตุ้ง

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงขึ้นบกพม่าไปจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว บ้านเมืองซึ่งอยู่ในอำนาจของกองทัพพม่ามานานก็จะส่อระส่ายเกิดจลาจลเดือดร้อนทุกหนทุกแห่ง เจ้าเมืองหัวเมืองใหญ่ ๆ ต่างคิดตั้งตัวเป็นเจ้า ข่มขู่เมืองเล็ก ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาเป็นกำลังของตน การทำมาหากินของราชภูมิฝิดเคือง เพราะรอบ ๆ พระนครตกอยู่ในภาวะสงครามติดต่อกันมานานหลายปี กับทั้งพม่าซึ่งได้ภาคต้องผู้คนและขนทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมากด้วย “เศรษฐกิจของสังคมจึงตกต่ำและย่อมเป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดโรคกรรม ข่มเหงเบียดเบียนกัน ประกอบกับกรุงศรีอยุธยาว่างกษัตริย์อันจะเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่พึ่งทางความยุติธรรม ความเดือดร้อนจึงทับทิคุณ ขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีนั้น มีหัวเมืองใหญ่ ๆ ตั้งตนเป็นเจ้าอยู่ทั้ง 4 ชุมนุม คือ

1. ชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก เป็นใหญ่อยู่ทางเมืองเหนือมีอาณาเขตถึงเมืองครสารค
2. ชุมนุมเจ้าพระฝาง ตั้งตัวเป็นใหญ่อยู่ในเขตเมืองสวางคบุรี (อำเภอฝาง จังหวัดอุตรดิตถ์ปัจจุบัน) มีอาณาเขตกว้างขวางเหนือเมืองพิษณุโลกขึ้นไป จนจดเขตแดนลาวและลานนาไทย
3. ชุมนุมเจ้านคร เดิมเป็นปลัดรักษากาражเมืองครศีธรรมราษฎร มีอิทธิพลตั้งแต่ชายแดนตอนใต้ขึ้นมาจนถึงชุมพร
4. ชุมนุมเจ้าพิมาย เป็นชุมนุมที่มีอาณาเขตกว้างขวาง หัวหน้าคือกรมหมื่นเทพพิพิธ ตั้งชุมนุมอยู่เมืองพิมาย นครราชสีมา มีอาณาเขตอยู่ทางหัวเมืองด้านตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงสารบุรี

นอกจากชุมนุมใหญ่ทั้ง 4 นั้นแล้ว ยังมีชุมนุมของพระนายกอง แม่ทัพพม่าตั้งอยู่ที่โพธิ์สามต้น คือยกเวดต้องผู้คนและปล้นทรัพย์สินของราชภูมิส่งไปเมืองพม่าเนื่องฯ เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแก้ไขเหตุการณ์วุ่นวายจนค่อยสงบลงแล้ว ทรงหันมาดำเนินบำรุงบ้านเมือง วาระเบียนบริหารราชการแผ่นดิน ประกอบพระราชกรณียกิจ ตามแบบอย่างพระมหาชัตติรย์ที่ทรงเป็นผู้นำประชาชนทั้งชาติ พระองค์ทรงยึดโบราณราชประเพณีในการปกครองบ้านเมือง เช่นการแบ่งส่วนราชการเป็นจตุสมดุล การใช้พระราชกำหนดกฎหมาย

ของเก่าครั้งกรุงศรีอยุธยา ในการทำนุบำรุงพระศาสนาทรงโปรดให้รวมพระไตรปิฎกที่ยังหลงเหลือจากการทำลายของพม่า นำมาคัดลอกเป็นฉบับหลวง โปรดให้บูรณะพระอรามหlays แห่ง “ไดอัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางมาจากเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2322 ด้วย

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของราชภูมิเป็นอย่างมาก ถึงกับส่งคนไปชักชวนประชาชนที่หลบหนีภัยส่งความระหะเหินได้รับความยากลำบากให้กลับเข้ามาทำกินในพระนคร โดยทรงหวังให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น และเกิดความอบอุ่นเช่นเดียวทั่วกรุงศรีอยุธยา แต่เมื่อผู้คนเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น ก็เกิดความแร้นแค้น ขัดสนเครื่องบริโภค เป็นที่น่าเวทนา พงคาวด้าได้บันทึกน้ำพระทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาของพระองค์ ที่ได้ทรงประภากว่า

“บุคคลผู้ใด เป็นอาทิตย์ เทวดา บุคคลผู้มีฤทธิ์มารасีทธิ์ มากระทำให้ข้าวบลาอาหารบริบูรณ์นี้ ให้สัตว์โลกเป็นสุขได้ แม้ผู้นี้จะประพฤตนาพระพaphael แห่งเรขาข้างหนึ่ง ก็อาจตัดบริจาคให้แก่ผู้นั้นได้”

พระองค์ทรงพยายามขัดความอดอยากของราชภูมิด้วยการสรงพระราชนทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนมากซื้ออาหาร เช่น ข้าวสาร แจกจ่ายจนบรรเทาความเดือดร้อนลงได้ และเป็นผลให้มีเงินหมุนเวียนในตลาดการค้ามากขึ้น

ในด้านการค้าทรงส่งเสริมการค้าขายเป็นอย่างมาก นอกจากจะทรงสนับสนุนให้มีการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ภายในพระนครแล้ว ยังทรงสนับสนุนการค้าระหว่างประเทศเป็นพิเศษอีกด้วย ในครั้งนั้นได้ต่อเรือกำปั่นไปค้าขายถึงเมืองมะลากู ชวา อินเดียและจีน พ่อค้าชาวต่างประเทศได้ส่งสำเภามาค้าขายถึงกรุงธนบุรีเป็นจำนวนมาก ฐานะทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองดีขึ้นอย่างรวดเร็ว ราชภูมิมีความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นอันมาก

นายสวนมหาดเล็ก กวีในแผ่นดินนี้ ได้แต่งโคลงเฉลิมพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี กล่าวถึงน้ำพระทัยและพระราชกรณียกิจของพระองค์ไว้อย่างละเอียด โคลงบทหนึ่งกล่าวว่า

บุญเดียวพระลากเลี้ยง	ประชากร
เป็นปีคุณาร沓	ทัวหล้า
เป็นเจ้าและครุสون	สังโลก
เป็นศักดิ์เป็นศุภอ้า	โอบให้เป็นคุณ

เกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่ง ของพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงເອພະທัยใส่พื้นฟูและส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรมทุกด้านอย่างเต็มที่ทั้ง ๆ ที่ศิลปะทุกด้านอยู่ในสภาพอยู่ยืนอย่างมาก พระองค์ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่ง ได้แก่ วัดราชคฤห์ วัดระฆังไชยวัฒนาราม วัดหนองชันตานาราม วัดอินทราม และวัดอรุณราชวาราหาร ปรากาภศิลปะงดงามอยู่จนทุกวันนี้

พระราชกรณียกิจในการพัฒนาระบบ

มีคำกล่าวที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า บ้านเมืองสงบนุ่มนิ่ม วรรณกรรมย่อเมืองเจริญรุ่งเรืองและในทางตรงข้าม คราวบ้านเมืองยุ่งยากมีศึกสองคราม วงการประพันธ์ก็ยอมเคร้าหมอง ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองมีเหตุการณ์ยุ่งยากด้วยประการทั้งปวงดังกล่าวข้างต้น แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็มีได้ทรงปล่อยให้วรรณกรรมผลอยเคร้าหมองไปตามสภาพที่น่าจะเป็น ทรงเป็นผู้ต่อต้านความส่ออมโกรนน้อยอย่างเต็มที่ จนทำให้สมัยกรุงธนบุรีเป็นยุคที่มีการสร้างสรรค์วรรณคดีได้อย่างไม่น่าเชื่อ

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรมในครั้นนั้นอาจประมาณได้ดังนี้

1. ทรงมีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ ให้ความสำคัญของศิลปะวิทยาการทุก ๆ ด้าน และทรงขยันขันแข็งในพระราชกรณียกิจไม่ทรงปล่อยเวลาให้เสียไปด้วยการแสวงหาความสุขส่วนพระองค์ แม้จะทรงมีเวลาว่างเพียงเล็กน้อยจากการศึกษาความรู้ และการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ก็ทรงใช้ให้เป็นประโยชน์ในการทำนุบำรุงศิลปะวิทยาการมากที่สุด

2. ทรงต้องการเก็บรวบรวมวรรณกรรมของเก่า อันเป็นของดีของทางในสมัยครีอยุธยาให้คงไว้ การที่จะเก็บรวบรวมวรรณกรรมของเก่าที่เหลือรอดจากการถูกไฟเผาแต่อย่างเดียวอยู่ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องเสาะหาดำเนินมาปะติดปะต่อทั้งจากต้นฉบับและจากความทรงจำ ต้นฉบับวรรณกรรมอาจต้องสืบทอดสืบหาตามบ้านเรือนราชภรา วัด และหัวเมืองต่าง ๆ ที่ได้คัดลอกกันไป งานรวบรวมดังกล่าวคงจะเป็นงานที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดให้ดำเนินการอย่างรับเร่งเป็นพิเศษ เพราะหากปล่อยให้เนินนานไป วรรณกรรมต่าง ๆ ย่อมเสื่อมสลายไปได้

3. ทรงเห็นความจำเป็นในการบำรุงสวัสดิ์ของประชาชน บ้านเมืองภายหลังพ่ายแพ้สังคุรกรรมขึ้น เนื่องจากบ้านพลเมืองย่ออมเสียชวัญเป็นอย่างมาก หมู่กำลังใจที่จะปฏิบัติภารกิจการงานของตน แม้พระเจ้าแผ่นดินได้กอบกู้อิสรภาพคืนมาจนสร้างบ้านเมืองใหม่แล้วก็ตาม แต่สภาพจิตใจของพลเมืองย่ออมกลับคืนคงเดิมได้ยากและช้านานกว่าการสร้างสรรค์สภาพทางวัฒนธรรมเดิม พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงคราวหนักในเรื่องนี้ จึงทรงถือเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญบำรุงสวัสดิ์ของชาติ ด้วยการส่งเสริมศิลปะ วรรณกรรม ซึ่งเป็นเครื่องบันเทิงใจของประชาชน นอกจากจะทรงโปรดให้มีการแต่งบทวรรณกรรมแล้ว ยังโปรดให้พื้นฟูการละครขึ้นอีก ทรงนำละครซึ่งเจริญรุ่งเรืองของเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาฝึกหัดชาววังและยังโปรดให้พื้นฟูละครของหลวงตามแบบอย่างครั้งครีอยุธยาขึ้นอีกด้วย การแต่งวรรณกรรมและการพื้นฟูส่งเสริมการละครเป็นกุลบ้ายอันแนบคายในการบำรุงสวัสดิ์ของประชาชน

4. ทรงต้องการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระมหาชนิษฐ์ให้ครบถ้วนตามโบราณราชนิยม กล่าวคือพระเจ้าแผ่นดินต้องส่งเสริมการอักษรศาสตร์ด้วย พระเจ้ากรุงธนบุรีได้แสดงถึงน้ำพระทัยมุ่งมั่นที่จะทรงทำพระราชกรณียกิจด้านนี้ให้ดีที่สุด ไม่ย่อห้อต่ออุปสรรคและสภาพการณ์แวดล้อมทั้งปวง ผลงานด้านวรรณคดีในสมัยของพระองค์แม้จะไม่ดีเด่นเท่าเทียมสมัยที่รุ่งเรือง แต่ก็ได้แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถถ้อยคำยอดเยี่ยมมากที่จะพึงทำได้ในสถานการณ์ เช่นนั้น

5. อาจทรงหวังให้วรรณกรรมเป็นเครื่องนำให้เกิดความคิด ความรักใคร่สามัคคี ความรักชาติและความเสียสละ ทรงแต่งรวมเกียรติตอนพระมงกุฎ เป็นตอนที่บ้านเมืองของพระรามยุ่งยาก เพราะเกิดความหลงผิดกันขึ้นและเมื่อทุกคนเข้าใจกันได้ ก็เกิดความสงบสุขทั่วทั้ง รามเกียรติ ตอนหนามาเกี้ยววนางวนรินทร์ จนถึงสั่งนางไปเมืองฟ้า และตอนท้าวมาลีราชาว่าความล้วนเป็นตอนที่แสดงคติธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์บ้านเมืองทั้งสิ้น

จะเห็นได้ชัดว่าการพื้นฟูส่งเสริมวรรณกรรมสมัยธนบุรี นอกจากจะทำเพื่อเชิดชูและรักษาศิลปะการประพันธ์ตามปกติแล้ว ยังเกี่ยวเนื่องกับความจำเป็นในการบริหารบ้านเมืองและความผูกพันของประชาชนด้วย

กิจกรรม

แม้ว่างานวรรณกรรมในสมัยนี้จะไม่เด่นเทียบได้กับสมัยรุ่งเรือง แต่ก็เป็นมุกสำคัญที่ประวัติวรรณคดีจะต้อง Jarvis ไว้ตลอดไปว่าเป็นยุคที่ประisanroyแตกทำลายของวรรณกรรมสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีได้ทรงเป็นกิมมิก่อน แต่เมื่อถึงคราวจำเป็นก็ทรงทำหน้าที่ผู้นำในการพัฒนาส่งเสริมและสามารถรักษาสภาพวรรณคดีไว้ได้อย่างดีเยี่ยม

พระราชนิพนธ์ รามเกียรติ

بانແນກໃນดันดับสมุดไทยของวรรณกรรมเรื่องนี้ก็ล่าวว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ จ.ศ. 1132 (พ.ศ. 2313) เป็นกลอนบทละครบอกชื่อเพลงร้องและชื่อกระบวนรำไว้ครบครันรวม 4 ตอน ดังนี้¹

ตอน 1 ตอนพระมงกุฎ เรื่องนี้เป็นเรื่องตอนท้ายของรามเกียรติ ทรงแต่งเป็นพระราชนิพนธ์เล่มแรก เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระมงกุฎและพระลบໂອรสองพระรามกับนางสีดา อุญในป่ากับฤๅษีวาลเมกิ เพรานางสีดาถูกเนรเทศไป ฤๅษีมอบครวิเศษให้สองกุมา สองกุมาล่องครเสียงกับปนาทถึงกรุงโขชยา พระรามปล่อยม้าอุปการแสดงอำนาจ พระมงกุฎ พระลบจับม้าไปปีเล่นพระภรตจับพระมงกุฎไปถวายพระราม พระลบตามไปแก้ได้และพาภันหนีไป จบลงตอนพระรามยกกองทัพไปตามจับสองกุมา

ตอน 2-3-4 เป็นเนื้อความต่อเนื่องกันคือ

ตอน 2 เป็นตอนที่หนามานเกี้ยวนางวนวนรินทร์ เนื้อความตอนดันขาดหายจึงเริ่มต้นตอนหนามานพบนางวนวนรินทร์ในถ้ำ (นางวนวนรินทร์เป็นนางฟ้าถูกสาปและให้ค้อยบอกทางแก่หนามานไปฆ่าวิรุณจำบัง จึงจะพันคำสาป) ได้นางเป็นภารยาแล้วหนามานไปฆ่าวิรุณจำบังสำเร็จ กลับมาส่งนางไปเมืองฟ้า ทศกัณฐ์ให้ไปเชิญท้ามาลีวราชมากรุงลงกา เพื่อให้ช่วยเป็นฝ่ายตน ความตอน 2 จบลงแค่ท้ามาลีวราชมาถึงสนามรบไม่ยอมเข้าไปกรุงลงกา

ตอน 3 เป็นตอนท้ามาลีวราชว่าความด้วยความเที่ยงตรงให้โจทก์จำเลยและนางสีดา มาสนามรบ ตัดสินให้ทศกัณฐ์คืนนางสีดา แต่ทศกัณฐ์ไม่ยอมจึงถูกท้ามาลีวราชสาปแช่ง

ตอน 4 เป็นตอนที่ทศกัณฐ์ถังพิธีกรายกรดและปลุกເສກຫອກกົມພັດ ນາງມະໂທຢູ່ໃຫ້ທศກັນຫຼື່ມາພິເກາເສີຍ ເພຣະເປັນຜູ້ຄອຍທໍາຍນອກເຮືອງຮາວຕ່າງໆ ໃຫ້ແກ່ຝ່າຍພຣະຣາມ ພິເກາໜີແຂບບັນບັນຍຸເມືອງນາຄ ສ່ວນລູກທິນອູ່ລົງກາທຸກັນຫຼື່ໜຸນນອນ ໜຸ້ມານສະກຳໃຫ້ຫັບແລະຫັກຍອດປະສາກໄປລັກລູກທິນໄດ້ ແລ້ວແກ່ລັ້ງຜູກຜມທຸກັນຫຼື່ກັບນາງມະໂທເຫົ້າໄວ້ດ້ວຍກັນ ທຸກັນຫຼື່ແກ້ຜມໄມ່ອອກຈົດຕ້ອງເຊີ່ງຖານີໂຄບຸຕຽມາແກ້

¹ กุหลาบ มัลลิกะນາສ, ศ. วรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ความมุ่งหมายในการแต่ง

อาจจะเน้นความมุ่งหมายในการทรงพระราชนิพนธ์รำเกียรติได้ดังนี้

1. ทรงสืบราชปะเพณีในการส่งเสริมวัฒนธรรม โดยพระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชนิพนธ์นำด้วยพระองค์เอง

2. มีพระราชประสงค์จะให้เป็นเครื่องบันเทิงใจราชภูมิ

3. พิพูดและรักษาเรื่องวรรณกรรม รำเกียรติอันเป็นวรรณกรรมสำคัญที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

4. ทรงเลือกตอนที่เป็นคติธรรมหมายที่จะเป็นแนวคิดและสิ่งปลูกปลูบใจ ราชภูมิ ในขณะนั้น อีกประการหนึ่งทรงแทรกเรื่องวิปัสสนาซึ่งพระองค์ทรงสอนพระทัยอย่างยิ่งเข้าไว้ด้วยเท่ากับเป็นการแนะนำทางให้ราชภูมิปฏิบัติเพื่อความสงบสุขทางใจ

5. ทรงแต่งเพื่อใช้เป็นบทละครของหลวง ซึ่งตามธรรมเนียมต้องเล่นเรื่องรำเกียรติตามพงศาวดารฉบับพันจันทน์มากกว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2312 ได้ตัวเจ้านครพร้อมด้วยละครผู้หูยิ่งเข้ามาก่อตั้งละครหลวงขึ้น จึงต้องทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นใช้แสดง

ลักษณะโดยทั่วไปของบทละครรำเกียรติ

บทพระราชนิพนธ์รำเกียรติ เป็นกลอนบทละคร มีสำนวนกลอนแบบเก่าสมัยศรีอยุธยา มีเพลงและทำรำประจำทุกครบถ้วน ลักษณะโดยทั่วไปมีดังนี้

1. ใช้คำพื้น ๆ ตลอดเรื่อง เน茫ะที่ใช้เป็นบทละครสำหรับผู้ชมโดยทั่วไป เช่นกลอนว่า

คิดแล้วให้สีบเทวา

ตามตำรามาແລງໃຫ

เท瓦จะว่าประการได

ຈະຮ່ວງໃຫກາມ

ฝ่ายทศกัณฐ์โจกค้าน

ພຍານແຂລ່ານີ້ຊັງຂ້າງຂ້າ

ไม่รู้ว่าได้สีดา

ນາປັນພຍານມີເຕັມໃຈ

ฝ่ายเทพรับสมอ้างค้าน

ສບຄສາບານແລງໃຫ

แม่นมุสาให้ข้าบวรลัย

ມີໄດ້ເອາເທິຈາເຈຣາ

ชັງຈິງด้วยເຫຼວອາຫານ

ຄື່ງກະນັນກົມໍມີມຸສາ

ไม่แจ้งว่าได้สีดา

ຂ້າມໄດ້ເອາເທິຈາພາທີ

เดີມຂ້າໄດ້ຍິນເຂາລືອເລື່ອງ

ໃນເມືອງພະຈັນກຸາເຊີ

ເຫຼັກລັບເຂົາຄອງບຸຮີ

ກຳກຳກຳກຳກຳກຳ

ให้ตั้งธນູຍົກສິລປ່ຍ

ຫວັນກັນລົງໄປທຸກແໜ່ງ

ໂຄຮັກໄຫວະໄດ້ເນື່ອມລ

ຜູ້ຄົນເຕັມໄປທັງພາວາ

2. ไม่นิยมสัมผัสสระ ยังคงติดสัมผัสอักษรตามความนิยมครั้งกรุงศรีอยุธยา
เมื่อนั้น

ครั้นเห็นนวนางสีดา	ห้าวทรงจดศีลยักษชา
อัดอันกำหนดในนาง	เสน่หาปลาบปลีมฤทธิ์
พิเศษเพ่งเสียงแล่รวมวัย	พลางกำเริบราครั่วนพิสมัย
ชีชะ โว้ว่าสีดาเอี่ย	มิได้ทีจะขาดวางแผนฯ
ธีนางสิบหกห้องฟ้า	มากมกระไรเรยเลิศเลา
แต่กูผู้รู้ศรัทธรัม	จะเปรียบสีดาได้ก็ไม่มี
สาอะไรกับอ้ายอสุรี	ยังหมายหมั่นหมั่นมุ่งมารศรี
	จะมิพากดิกาตาย

3. แทรกความรู้และความคิดทางวิปัสสนาธูระแสดงว่าขณะที่ทรงพระราชนิพนธ์
นั้นทรงศึกษาหรือได้ริมปฏิบัติวิปัสสนาแล้ว เช่น ตอนถูกโอบุตรกล่าวกับหลักณูร์ว่า

พระมุนีจึงว่าเวรกรรม	มันทำท่านหัวยักษี
กันจะแก้ไขไปให้ดี	ก่อกิจพิธีว่องไว
จึงจะสิ้นทิลบากหายนาย	พยาภรณ์โอลามใหม้
ล้างลบอุคคลสฤลจัย	เข้าไปในเชาว์วิญญาณ
เป็นศีลสุทธิชุทธิ	หริโดยตะหั่งกะประหาร
คือบทแห่งโคตรະภูญาณ	ประหารโทษที่หนึ่งไป

4. เป็นบทละครที่ดำเนินเรื่องได้รัดกุม ทันอิริยาบถของผู้แสดงละคร เช่น ตอนหนุ
นำรับวิรุณเจ้าบัง

ฝ่ายวิรุณเจ้าบังตกใจ	ก็รู้ว่าภัยมาตามผลภู
จึงอ่านพระเวทวิชาการ	บันดาลแทรกตัวออกมา
พ้นจากวงทางขุนกระปี	อสุรีอายใจยักษชา
ก์ผุดโคนแผลงฤทธา	กลับเข้าเข่นม่านมาน
หนุนานแผ่นโคนใจบับ	จับกุมกันตามกำลังหาญ
วิรุณเจ้าบังดีหนุนาน	พลังทานมิได้มีไป
หนุนานผุดขึ้นอ่านมนต์	เข้าผจญชิงอากรระบองได้
วิรุณเจ้าบังจะไป	ผุดเมื่อไรชำตือสุรา

นายสวนมหาเด็ก¹

เกี่ยวกับประวัติของกีผู้นี้ ทราบแต่ว่าเป็นข้าราชการสำนักในแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี

¹ อ่านໂຄລົງເນສີມພຣະເກຍຣຕິນບັນສມບູຮັນໃນການພຽງທ້າຍໜັງສືອນີ້

พิจารณาเนื้อความในงานวรรณกรรม “โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” แสดงว่าเป็นผู้รับราชการใกล้ชิดพระองค์มาตั้งแต่ก่อนสถาปนาพระนคร ได้ทราบเหตุการณ์สำคัญอย่างละเอียดทราบพระจริยวัตรและเข้าใจพระอุปนิสัยเป็นอย่างดี

งานวรรณกรรมโคลงเฉลิมพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพจำนวน 85 บท มีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อเฉลิมพระเกียรติโดยตรง ใจความของโคลงในทุกบทแสดงว่าผู้แต่งประจักษ์ชัดในพระปรีชาสามารถทุกด้านของพระองค์และเปี่ยมล้นด้วยความจงรักภักดี

เนื่อเรื่องกล่าวถึงการก่อตั้งกรุงธนบุรี ซึ่งเดิมเป็นที่รกร้าง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงสถาปนาขึ้นจนเป็นเมืองที่สมบูรณ์ มีพระราชวังประ居อยู่อาศัยอย่างตั่งๆ เช่น พระคลังแสง โรงช้าง ที่ตัดสินความ โรงพระโอสถ ศาลาเข้าเฝ้าและป้อมค่าย เกี้ยว กับบุคคลได้กล่าวถึงพระมหาเสศฝ่ายขวาและซ้ายที่ทรงพระสิริโฉม มีมุขมนตรีที่ปรีชาสามารถทั้งฝ่ายกลาง สมุดนายก จตุสดมก เหล่าอาสา ตำรวจ และมหาดเล็ก ในพระราชวังมีการขับร้องบรรเลงดนตรีและฟ้อนรำ นอกจากนั้นยังกล่าวถึงช้างเผือกและม้าด้วย การปราบปรามชุมชนมุ่งต่างๆ สำเร็จด้วยพระปรีชาสามารถทำให้มีเมืองต่างๆ ในพระบรมราชูปถัมภ์ 104 หัวเมือง

ลักษณะทั่วไปของโคลงเฉลิมพระเกียรติ

1. ใช้คำพื้นๆ ที่เข้าใจง่าย ได้ความหมายชัดเจน แต่มีคำที่ซับซ้อนซ้ำๆ อญ្ឤาลัยแห่งนับเป็นข้อบกพร่องส่วนหนึ่ง

2. พยายามเลือกใช้คำตามลักษณะการแต่งโคลงที่ดี เช่น การสัมผัสอักษรทั้งในวรรคและข้ามวรรค

3. บรรยายละเอียดและลำดับความดีมาก โดยเฉพาะตอนที่กล่าวถึงอาคารสถานที่ตัวอย่างโคลงต่อไปนี้ กล่าวถึงพระบรมมีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ว่าเป็นที่อับอุ่นและซาบซึ้งใจของพสกนิกรอย่างยิ่ง

บุญเดียวพระลากเลี้ยง	ประชากร
เป็นบิตรมารดา	ท้วหล้า
เป็นเจ้าและครุยสอน	สั่งโลก
เป็นศักดิ์เป็นศุภอ้า	โอบให้เป็นคุณ
เป็นที่พำนักถาวร	นรชน
เป็นที่กรุณาคน	ยกไว้
เป็นที่ส่งสัตว์ดล	เมืองโมกษ์
เป็นทรัพย์ปัจจุบันให้	ท้วหน้าเนื่องเชชม

“ແລ້ວໄປສອງວັນເລາກີເຫາຂຸນຸນ”

“ແລ້ວຈາກນັ້ນສອງວັນກີເທັນເຂົາ”

4. ກາຣເປົ່າຍບເທິຍບແລະວິທີພຣຣັນາ ຈຳເນີນຕາມແບບເກົ່າ ຖໍ່ສັງເກດໄດ້ວ່າກີເຫຼຸ້ນີ້ຢືດຖືອ ກາຣແຕ່ “ແບບຄຽງ” ອູ່ມາກເຊັ່ນ ຮ້າພັນວ່າ

“ຮ້າກລາງຄືນກີໄດ້ຊື່ແຕ່ແສງຈັນທີ່” ທີວາວັນກີໄດ້ໝາຍແຕ່ວັງສີ”

ກລ່າວຖືກກາຣເຈົ້າຢູ່ວິປະສົງສະຫຼຸບສະຫຼຸບຂອງສມເດືອພຣະເຈົ້າກຸງຮັນບຸຮີເປັນເຖິງເປົ່າຍບເທິຍບເຫັນ ເຈື້ຍກັບວຽກຄະດີເກົ່າ ຖໍ່ວ່າ

ເອາພຣະໄຕຣສັກໜີນທຽງເປັນມົງກຸງ
ເອາພຣະຄືລສຸຈົມໃນກິຈນະຮົມ
ເອາພຣະວິມຸດີທົຮົມເປັນຄົນນັ້ຕ
ລ້ວນເຄົ່ອງສີລວັດຮັນຫ້ໜວລ
“ພຣະໝາຍມາຄແທນແບ່ງຈຸກກຸງກັນທີ່
ກົງມາສຸດຍອດພ້າສຸທາສວັບຄົງ
ເປັນສຸວຽນແນວວັດທິນສັ່ງວາລ
ເອາພຣະສັຈີເປັນຮະບາຍອັນໄພຄາລ
ພຣະອຸບເກນາຢູ່ານເປັນຮາຮກ”

5. ນິຮາສກວາງດັ່ງນີ້ໄດ້ຮ້າພັນສຶກກາຣຈາກຫຼັງທີ່ຮັກ ແມ່ນນິຮາສເຮືອງອື່ນ ແຕ່ຮ້າພັນສຶກ ພຣະບາຣມີຂອງສມເດືອພຣະເຈົ້າກຸງຮັນບຸຮີ ເມື່ອຍາມເຂົ້າທີ່ກັບຫຸ້ນກີໄຫວ່ວອນຂອງນາມມີເປັນ ທີ່ພຶ່ງຖຸກຄັ້ງໄປ ໃນຕອນທ້າຍພຣຣັນາເວື່ອກປະທັບນັ້ງກຣມຮູ້ນແລະຈົບດ້ວຍກາຣຄວຍພຣພຣ ອາຈກລ່າວໄດ້ວ່າ ນິຮາສກວາງດັ່ງແຕ່ດີ ເທິຍບເຄີຍກັບນິຮາສຄຳກລອນເຮືອງອື່ນ ຈີ ໄດ້ເປັນ ທີ່ນໍາສັ່ງເກດວ່າກີໃນສມັບຮັນບຸຮີ ສ້ວນຈອງຮັກກັກຕີ ກຸມືໃຈໃນພຣະປິຈາສາມາຮັກແລະພຣະບຸຜູ້ຢູ່ານມີ ຂອງພຣະເຈົ້າກຸງຮັນບຸຮີເປັນອັນມາກ ຈຶ່ງປາກກູງຄວາມຈົກກັກດີແລະຄວາມກຸມືໃຈ ດັ່ງກ່າວໃນການວຽກແນກຮົມໂຍ່າງເດັ່ນເຊັດ

ພຣະຍາຮາຊສຸກາແລະພຣະກິກໝູອີນ

ໃນປາກກູງປະວັດີກີວັ້ນສອງທ່ານນີ້ ເພີ່ງແຕ່ທ່ານຕາມທີ່ນອກໄວ້ທ້າຍເຮືອງນີ້ວ່າ ພຣະຍາຮາຊສຸກາຊື່ຮັບຮາຊກາຣທີ່ນິຮາສົກລົງກິກໝູອີນ ແຕ່ກຸ່ມາສົກລົງກິກໝູອີນ ໂດຍ ພຣະຍາຮາຊສຸກາແຕ່ງຕອນຕົ້ນແລະພຣະກິກໝູອີນໄດ້ຮັບອາຫານາໃຫ້ໜ່ວຍແຕ່ງເຕີມ ແລະກລ່າວດ້ວຍວ່າ ເຮືອງນີ້ເຄີຍມີຈົບເດີມແຕ່ສູງໝາຍໄປເສີຍແລ້ວ

ຄວາມມຸ່ງໝາຍໃນກາຣແຕ່ງ ເຊັ່ນເດືອກັບກີວັ້ນອື່ນທີ່ແຕ່ງກຸ່ມາສົກລົງກິກໝູອີນ ໄດ້ເປັນ ກາສີຕສອນໃຈຫຼົງເກີຍກັບກາຣຄຣອງເຮືອນ

ແຕ່ງດ້ວຍກາພົ່ນບັງ ແລະກາພົ່ນສູງຄນາງຄົງເປັນສ່ວນໄໝ່ ມືອນກວິເຊີຍຮັນທີ່ ແລະ ວສັນຕິລິກຈັນທີ່ບັງເລັກນ້ອຍໃນຕອນທ້າຍເຮືອງ

ลักษณะทั่วไป

1. ปรากฏชัดว่า สำนวนแต่งตอนต้นอ่อนกว่าตอนท้าย แสดงว่าพระยาราชสุภามีฝ่ายตัวยังกว่าพระภิกษุอิน กับทั้งพระยาราชสุภากองนั้ดแต่งก้าพย์มากกว่าขันท์ ตอนต้นจึงเป็นก้าพย์ทั้งหมด เช่นใจว่าพระภิกษุอินเป็นเกี้ยวของเมืองครา ไม่ไปคอมคายและทิ้งท้ายด้วยความมั่นใจตามแบบของกวางขันครู ว่า

เสรีจสารสุขดื่อนุสันธิ

วงศประจำจันท์

สำน้ำพฤทธิคณอัน

นุประกอบบุคลกลอน

แต่งตามวไตไทยรา

กีเสนาะสถาพร

เอก โภ ครุ ลุ สอน

กุลบุตรพึงยล"

2. ใช้ศัพท์ແຜลงແລະ ตัดศัพท์มาก โดยเฉพาะตอนต้น ๆ

3. มีเนื้อหาตรงกันเป็นส่วนใหญ่ กับกฤษณาสอนน้องฉบับอื่น เนื้อความการเปรียบเทียบก็ตรงกับฉบับของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เช่น

ดวงจันทรกระจ่างแสงพระราย

มลเมฆกลับกลาย

รัคมีกมั่วมลทิน

กระษัตรีเงกโอมกินริน

แปรปนมลทิน

เทียรย่อມจะเคร้าอัปรา

คชสารแม้ม้ายมึง

โโคกระบือมารณา

เขานั้งกีเป็นสำคัญ

บุคคลถึงการอาสา

สูญสิ้นสารพัน

คงแต่ความชัวกับดี

ปรากฏในพื้นปัตพี

กฤษดิศพท์จักมี

ติดปากสรรเสริญนินทา

หลวงสรวิชิต (หน)

หลวงสรวิชิต (หน) เป็นบุตรเจ้าพระยาบินทร์สุรินทรฤทธิ์ (บุญมี) กับท่านผู้หญิงเจริญ บรรพบุรุษเป็นนายกหารชั้นผู้ใหญ่ รับราชการมีเชื้อเสียงมาแต่สมัยครุอยุธยา

ในแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี มีตำแหน่งเป็นหลวงสรวิชิตนายด่านเมืองอุทัย มีบทบาทสำคัญในการปราบจลาจลปลাযสมัยกรุงธนบุรี ตามพงศาวดารพระราชหัตถเลขากล่าวว่า เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการรักษาพระนครไว้ รอดจนกว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกลับจากไป

ตีเนมรา หลวงสรวิชิต (หน) ออกไปรับทัพ ณ ทุ่งแสนแสน รายงานข้อราชการต่าง ๆ แล้วเชิญ
เข้ามายังพระนครนับเป็นความชอบพิเศษ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 โปรดให้เป็นที่พระราชพิพัฒน์
โภชา และเจ้าพระยาพระคลังในที่สุด

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถึงแก่นิจกรรมเมื่อ พ.ศ. 2348

งานนរรัณกรรมของท่าน เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยชนบุรี มีความสามารถทางการประพันธ์
ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เป็นกวีที่เด่งกลอนได้ลักษณะสั่งงานและรสไฟเราะจับใจยิ่งนัก ผลงาน
นរรัณกรรมมีดังนี้

1. สิลิตรีวิชัยชาดก
2. สิลิตรีเพชรมองกุญ
3. สิลิตรพยุหยาตราเพชรพวง
4. อิเหนาคำฉันท์
5. ร่ายยาวมหาชาติ กัณฑ์กุมารและมัธรี
6. บทมหาหรีกา
7. เป็นผู้อำนวยการแปลหนังสือสามก๊ก
8. แต่งเรื่องราชอาชีราช ร่วมกับกีอินอิก 3 ท่าน
9. กลอนและร่าย Jarvis เรื่องสร้างภูเขาทองที่วัดราชคฤห์
10. สมบัติอมรินทร์คำกลอน
11. สุภาษิตและเพลงยาวเบ็ดเตล็ด

วรรณกรรมที่ท่านแต่งในสมัยชนบุรีมี 2 เรื่องคือ สิลิตรีเพชรมองกุญและอิเหนาคำฉันท์
สิลิตรีเพชรมองกุญ แต่งเป็นลิลิตสุภาพ คือ ประกอบด้วยร่ายสุภาพและโคลงสีสุภาพ
เนื้อร้องเป็นนิทานที่เวลาเล่าถ่ายพระวิกรรมที่ดี

ตัวอย่างบทชุมเนื้อ

ภูรเสต์จปะพาส หมู่จัตุภานนา นำนิกรคลาไต์เต้า ออกจากเหล่าแหล่งตน กลาด
พนสนท์คล้อเดียง เลี้ยวเล้มเกลียงกลางแปลง บ้างเริงแรงโคนผยอง ก้าสรลงลับเข้า ละมังเม่า
เมียงคู่ หมีเม่นหมูนแปลง ลูกน้อยแนมแนบช้าง ช้างน้ำบงช้างแซม ลูกน้อยแคมเล่นลองเชิง โคล
ถึกເຄີງກວາງທราย เลียงผ้ายາผ่อนผา ขลาพุบແຜគຍໂຄ ແຮດ້າຍໂມ໌ເຕື່ອວහນາມ ຕ້າຍເຕັ້ນຕາມ
หมູ່ໝາຍ ສັດວໍຫລາກຫລາຍເຫຼືອຕຣາ ຕ່າງຄົນເຫຼືອໄກ ທົມມູດໃນປ່າກວ້າງ ເພີ້ນຫຼຸທິຍເຈົ້າໜ້າ

ป่างเพชรมงคล	ทอดตา
ยสมฤคหนึ่งอาภา	เมือกผู้
สีสังข์เศวตมุกดา	งามแจ่
หมู่มุกดาวรบบูร្ប	ยศเบื้องบริหารฯ

อิเหนาคำณันท์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2322 สักขะจะคำประพันธ์แต่งเป็นฉันท์ปนกาพย์ เริ่มเรื่องตั้งแต่อิเหนาวางแผนอุบลลอนเพาเมืองดาหา แล้วแย่งตัวบุษบานไปหลบซ่อนอยู่ในถ้ำ จรถาติดตามไปพบอิเหนา อิเหนาแก้สังกลบนเกลี้ยอนจนจราชการลงเชื่อว่าอิเหนามีได้ลักพาไป

เข้าใจว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งเรื่องนี้โดยไม่มีความมุ่งหมายใดเป็นพิเศษ นอกจากแต่งตามวิสัยของก็ว่าที่พอใจจะแสดงออกทางอารมณ์ และคงต้องการแสดงผ่านทางฉันท์ด้วย ผลงานของท่านเท่าที่ปรากฏอยู่มีแต่เรื่องนี้เท่านั้นที่แต่งเป็นฉันท์

ลักษณะทั่วไปของอิเหนาคำณันท์

1. คำฉันท์มีลักษณะเป็นสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) อย่างชัดเจนเทียบได้ กับสำนวนกลอนของท่าน คือสัมผัสอักษรแพร่พรา沃ญ่าทั่วไป เช่น

“สอดซังฉสอดชา	ณ สองกรสอดกร
สองโภชฐานเอมอรา	ตฤบารสรสาสารรพ
พร่างพักรตรพรายเนตร	บยกเดือนตะวันจันทร์
พยุโพยมครร	ชิตวิชุลดาพราย”
บางแห่งเข้าคำคัลยาณบท แปลกกว่าที่อื่น เช่น	
“แซ่บชื่นชื่นชีร รู้รสสีด เสนห์เสนห์หา	
ให้เหลลงลงกาม กลหารษ์หารษ์สา หัสสีมลีมชา	
นีราชราชฐาน”	

2. บทจราการวัญถึงบุษบาน กล่าวชุมความงามแบบทุกส่วนของร่างกายเปรียบเทียบ กับสิ่งต่าง ๆ ตามคติของก็ว่ามักก่อนอย่างครบครัน ตั้งแต่หน้า คิ้ว ผม ตา หู แก้ม ปาก คอ แขน ขา ไปจนถึงทรวงอก นับว่าได้รักษาธรรมเนียมนิยมและความคิดเชิงเปรียบเทียบแบบเก่าไว้อย่าง สมบูรณ์

3. ก็วีมีความรู้ทางฉันท์ลักษณ์และใช้ศัพท์ถูกต้อง

แม้ว่าในสมัยชนบุรีจะไม่มีวรรณคดีที่ได้เจ้นเทียบเท่าสมัยอื่น ๆ แต่ก็นับได้ว่าผู้ปกครอง บ้านเมืองและก็วีได้พยายามมากที่สุดที่จะสร้างสรรค์ผลงานขึ้นมา ในสภาพบ้านเมืองที่กำลัง

ประสมภัยพิบัติ มีคึกคักความและการจลาจลวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกและภายในเช่นนี้ ยังเกิดผลงานทางวรรณคดีขึ้นได้ เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจและน่าสรรเสริญความสามารถของผู้นำในสมัยนั้นเป็นอันมาก

การละครสมัยธนบุรี

จุดหมายเหตุความทรงจำ ก้าวถึงละครในสมัยธนบุรีไว้หลายตอน เช่น

“ต้นปีฉลุ โปรดปล่อยคนโถงในคอกสั้น หมายสมโภชเจ้าฟ้าน้อยแล้วเสด็จไปตีเมืองนคร เสด็จไปทัพเรือ ทรงเรือพระที่นั่งครีสักหลาด เข้าปากน้ำเมืองนคร ณ วันเดือน 10 แรม 7 ค่ำ จุลศักราช 1131 ปีฉลุ เอกคศ

เจ้าพระยาymราช เจ้าพระยาอภัยราชา เจ้าพระยาดาฤทธิ์รังค ยกทางสหสมารค 3 ทัพไม่ทัน เสด็จเข้าเมืองได้แล้ว เป็นวัน ทรงพระพิโรคหาดโถงให้ตามเจ้านครที่หนึ่งไปอยู่เมืองจะนะ พระฤทธิ์เทวาเจ้าเมือง รู้ว่ากองทัพยังติดตามกันสู่พระบารมี ส่งตัวเจ้านครกับพวกพ้องพองค์พันธุ์ ทั้งละครผู้หัญจรี่องประดับเงินทองราชทรัพย์สิ่งของ ส่งถวายมาพร้อม เสด็จลงมาสมโภชพระบรมราช มีละครผู้หัญจรี แล้วให้ตั้งแห่รถนาน 3 วัน เสด็จขอถูนานจนเจื่นนายสำเภา เอาของปากสำเภามาถวาย จึงให้เจ้าตราสารสุริยวงศ์อยู่กินเมือง เสด็จกลับมากรุงธนบุรี”¹

“ติดตามไปพบช้างอยู่ช่ายป่าแห่น้ำมีด ได้มาถวาย รับสั่งให้สมโภชนางพญาแล้ว ให้รับละครผู้หัญชื่นไปสมโภชพระฝาง 7 วัน แล้วไปเหยียบเมืองพิษณุโลก สมโภชพระชินราช พระชินศรี 7 วัน มีละครผู้หัญจรี ... ”²

“เชิญพระแก้ววันทรงพระยานุมาตแห่มา ณ โรงพระแก้วอยู่ที่ห้องสนามพลับพลา เสด็จขอถูกลาภ ลุ่มละครผู้หัญจรีและละครผู้หัญชัยอยู่คุณและข้าง เงินโง ผู้หัญจรี 10 ชั่ง เงินโง ผู้หัญชัย 5 ชั่ง มี 7 วัน.... สมโภชถวันสัตตวาร ให้มีละครผู้หัญจรีงประชันกับละครเจ้านคร 1 วัน โรงละ 5 ชั่ง ละครหลวงแบ่งออกประชันกันเองโรงละ 5 ชั่ว มีอีก 3 วัน ... ”³

การละครในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ริมฟันพูอย่างจริงจัง พระองค์ทรงสนพระทัยละครผู้หัญจรีของเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งได้ฝึกหัดโดยพวกละครของหลวงที่ไปจากอยุธยานั้นเอง โปรดให้คำแนะนำละครเมืองนราสามทบทบกับพวกละครของหลวงครั้งครั้งครีอยชราที่หลวงเหลืออยู่ ตั้งคณะละครของหลวงขึ้นใหม่และถือแบบอย่างครั้งกรุงเก่าให้มีละครหัญจรีแต่ที่เป็นของหลวงเท่านั้น

¹ ศิลปการ, กรม จดหมายเหตุความทรงจำ หน้า 5

² เล่มเดิม หน้า 6

³ เล่มเดิม หน้า 13

แม้จะนำลัศตรของเมืองนครมาสมทบกับลัศตรจากอยุธยาจนเป็นคณาลัศตรของหลวงขึ้นแล้ว แต่ก็ยังมีคณาลัศตรของเมืองนครและของกรุงเก่าล้วน ๆ อู้ ลัศตรทั้งสองอย่างมีแบบแผนการแสดงแตกต่างกันไปบ้าง ลัศตรของกรุงเก่ามีเจ้าฟ้าพินกวดีพระราชวิ达ในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นต้นแบบ เคร่งครัดในการแสดงอย่างลัศตรใน ส่วนลัศตรของเมืองนครซึ่งมีใช้เมืองหลวงนั้น ผ่อนผันตามความนิยมของผู้ชมโดยทั่วไปบ้าง ต่อมามีโปรดให้เจ้านครฯ กลับไปครองเมืองนครครรชธรรมราช ทรงยกย่องเป็นเจ้าประเทศาและพระราชทานลัศตรผู้หญิงกลับไปปัดดึงเดิมด้วย

นับว่าในสมัยชนบุรี เป็นระยะเริ่มต้นครั้งสำคัญของการลัศตรไทย หลังจากที่ได้แตกแยกกระฉัดกระจายครั้งเสียบ้านเมือง พระราชกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงชนบุรีในการรวมลัศตรของหลวงขึ้นในครั้งนั้น เป็นต้นเค้าให้การลัศตรเจริญรุ่งเรืองในสมัยต่อมา

นอกจากการลัศตรแล้ว การดนตรี มหรี ปีพาทย์ ก็ได้รับการส่งเสริมคู่คีียงกันมา ปรากฏในจดหมายความท่องจำกล่าวถึงการบรรเลงดนตรีครั้งสำคัญ ๆ หลายครั้ง เช่น ในคราวสมโภชพระเจ้าลูกยาเธอปะสูติใหม่ นอกจากนี้นายสวน มหาดเล็ก ได้กล่าวไว้ในโคลงเฉลิมพระเกียรติเกี่ยวกับมหรีเชิงม่านว่า

มหรีเชิงม่านแม้น	พิณอินทร์
เป็นที่นุนдинทร์ยิน	ยิ่วลำ
ตั้งอับสรเทวนทร์	ขับท่อ ถนนนา
เหมือนจะส่ออ กซ้ำ	แซกซ้านนำเกษม

ลักษณะเฉพาะของศิลปกรรมสมัยชนบุรี

สมัยชนบุรีมีช่วงเวลาสั้นเพียง 15 ปี ลักษณะเฉพาะของศิลปะวัฒนธรรมจึงไม่ปรากฏเด่นชัดนัก พอสรุปได้ดังนี้

1. ศิลปกรรมเกื้อหนังหมดได้รับอิทธิพลจากความเจริญของกรุงศรีอยุธยา ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม นาฏกรรมและวรรณกรรม

2. ศิลปกรรมสมัยชนบุรี มักเป็นศิลปะที่ไม่วัดจิตพิสูจน์ มีลักษณะพื้น ๆ ง่าย ๆ สังเกตได้จากการก่อสร้างอาคารสถานที่สำคัญ ๆ เช่น พระราชวังและวัดวาอาราม ทั้งนี้คงเป็นเพราะสถานะทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองกำลังตกต่ำอย่างมากนั้นเอง ทางด้านวรรณคดีก็เช่นกันมีแต่วรรณกรรมเรื่องสั้น ๆ วรรณกรรมที่เป็นเรื่องยาวมาก่อน เช่น รามเกียรติ อิเหนา ก็ตัดตอนมาแต่งเป็นตอนสั้น ๆ เท่านั้น

แม้ว่าสมัยชนบุรีจะไม่มีศิลปกรรมที่เด่นพิเศษเป็นแบบอย่างใด แต่ก็มีลักษณะที่ดำรงรักษาความเจริญรุ่งเรืองในยุคก่อนให้คงอยู่และเป็นพื้นฐานสำคัญในการส่งเสริมพื้นพูนในสมัยต่อมา

ทดสอบ

จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. จงวิจารณ์โดยละเอียดในเรื่องของ นายสุวน พหาดเล็ก ในแห่งต่อไปนี้

(1) คุณค่าทางวรรณศิลป์

(2) ธรรมเนียมนิยมในการประพันธ์

(3) สิ่งที่ผู้อ่านได้รับนอกจากความบันเทิงใจ

2. อ่านคำประพันธ์จากเรื่อง “กฤษณาสอนน้อง” สองตอนต่อไปนี้แล้วอภิปรายเชิงเปรียบเทียบ

“คําสารแม้มวยมีงาน

โศกระบือมรณາ

เขานังกีเป็นสำคัญ

สูญสิ้นสารพัน

บุคคลถึงการอาสัญ

คงแต่ความชักบัดดี”

(สำนวนพระยาราชสุภาพ-พระภิกขุอิน)

“พฤษภากาสร

อีกกุญชรอันปลดปลง

โถกนต์เสน่ห์คง

สำคัญหมายในกามมี

นรชาติวางวาย

มลายสิ้นทั้งอินทรี

สติตรหัวแต่ชัวดี

ประดับไว้ในโลกฯ

(สำนวนกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส)

3. การละครและงานวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กันเพียงใด จงอภิปรายโดยยกตัวอย่าง การละครและวรรณกรรมสมัยคริสต์ศรษยَاประกอบ

4. ที่ว่าสมัยชนบุรีเป็นช่วงเวลาที่ประสานรอยแตกร้าวหลายอาชญากรรม วรรณกรรม เป็นความจริงเพียงใด

5. พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงชนบุรีในต้านวรรณคดีมีคุณค่าต่อการส่งเสริมวรรณคดีสมัยนั้นและสมัยต่อมาเพียงใด